

Hűen a lelkiismerethez a vértanúságig: Husz János

AZ 1369 KÖRÜL SZÜLETETT Husz Jánosnak az volt a sorsa, hogy egyedül álljon szemben egy sokasággal, és e tetteivel újból dokumentálja, hogy a szellemi fejlődés alapja mindig az egyénnek a kollektívizmusból való felszabadulása.

Jóllehet kedvelte a sakkozást és a zenét, kora ifjúságától fogva vonzotta a komoly vallásosság. Képes volt az utolsó filléreit is a gyóntatójának adni, hogy részesülhessen a feloldozásban. Nem törődve saját szegénységével, kamatmentesen adott kölcsön, és sosem engedte meg magának, hogy erkölcsi hibát kövessen el. Buzgón szentelte magát tanulmányainak, a következő alapelvet vallva: „Semmi más ne vezéreljen minket, mint szüntelenül készen állni a változásra, ha elménk jobbat és igazabbat foghat fel. Ne tétovázzunk odahagyni, amit igazságnak véltünk korábban, ha az igazabbról győzetünk meg elménk és lelkiismeretünk által.” Tehetségének köszönhetően gyorsan ívelt felfelé a pályája, és a prágai Betlehem-kápolna papjaként olyan tevékenységet folytatott, amely nagy jelentőséggel bírt a cseh főváros szellemi/lelki életére nézve.

Prédikációi figyelembe vették a hétköznapi eseményeket, és mivel mentesek voltak a kilúgozott formuláktól, örvendetes frissesség jellemezte őket, határozottan árulkodva előadójuk belső érintettségéről. Szigorú erkölcsű férfi lévén, szószerki működése mindenekelőtt az erkölcsi hanyagság ellen fordult. Olyan moralistaként lépett föl, aki kíméletlenül nekimegy a bűnnek. Szószerkéről teljes szenvedéllyel harcolt az erkölcstelenség ellen, a hazugság ellen, a dózsölés ellen, röviden, mindazon bűnök ellen, amelyek újból és újból legyőzik az embereket. Prédikációiban megsuhogtatta a lelki ostort századának erkölcstelensége fölött. Husz azon erkölcsi prédikátorok közé tartozik, akiket a keresztények mindig is sóváran hallgatnak, anélkül hogy lényegesen változtatnának a viselkedésükön.

Bűnbánatra felszólító prédikációinak komolyságát bizonyítja, hogy a léhaság elleni fejtegetéseiben saját osztályát sem kímélte. Éles dorgálásaiban kipellengérezte azoknak a papoknak a bűneit, akik bűnös életvitelükkel rossz példát adnak a laikusoknak: papi göggyüket, gyalázatos pénzsóvárságukat, amellyel kiszípolozzák a népet, de iszákosságukat és paráznaságukat is. Szava keményen zúdult le a szószerkéről: „Mai püspökeink és papjaink, különösen a kanonokok alig tudják kivárni a mise végét, és sietnek el a templomból, egyesek a kocsmába, mások ide meg oda, hogy paphoz méltatlan módon szórakozzanak, sőt hogy táncoljanak... Így aztán azok, akiknek az elsőknél kellene lenniük Krisztus követésében, a legnagyobb ellenségei Urunknak, Jézus Krisztusnak.” Nem lehet metszőbben prédikálni a papok ellen, mint ahogyan tette Husz, aki tántoríthatatlanul harcolt a klérus uralma ellen.

Erkölcsei prédikációi mellett mindenekelőtt *John Wycliffe*-től való erős függősége jellemzi Huszt. Ha személyesen sosem látta is Wycliffe-et (1330-1384), mégis őt lehet legnagyobb tanítványának nevezni. Égő szemekkel és lázas érdeklődéssel olvasta az angol teológus írásait, gondolatait részben szó szerint átvette, de anélkül, hogy kritikátlanul viszonyult volna hozzájuk. Nincs szó arról, hogy egyszerűen szajkózta volna Wycliffe-et, például nem tette magáévá annak harcát az átváltoztatás tana ellen. Belsőleg megküzdött az angol tudóssal, mígnem az meggyőzte. Husz erősen vonzódott Wycliffe makulátlan személyiségéhez és az egyházi hatalom elleni harcához; e kötődését sosem vitatta, és életének legveszélyesebb pillanataiban is bátran kiállt mellette: „Akkoriban azt mondtam: Nem tudhatom, hogy Wycliffe üdvözül-e, vagy sem; de én magam azt kívántam – mivel földi életéről csak jó dolgok ismeretesek –, hogy lelkem egykor azon a helyen legyen, ahol Wycliffe lelke van most.”

HUSZ FENT LEÍRT TULAJDONSÁGAINAK felelt meg az általa kiváltott hatás is. A nép seregestül tódult a prédikációira, mivel úgy érezték, hogy olyan szónokot hallhatnak, aki az igazságot mondja, és nem hízeleg a hatalmasoknak. Lelkesedésükben a csehek egyenesen „az ötödik evangélistának” nevezték Huszt. De ez a bátor cseh épp olyan sok elkeseredett ellenséget szerzett magának prédikációival, mint ahány lelkes barátja volt. A város papjai panaszt nyújtottak be ellene az érseknek, és abban azt állították, hogy szószerki beszédeivel a nép megvetésének szolgáltatója ki a klérust. Az ellentét csak tovább éleződött ama nemzeti zavargások miatt, amelyek az egyetemen keletkeztek a német és a cseh magiszterek között, és amelyek végül a német professzorok kivándorlásához vezettek, aminek viszont a cseh patriotizmus fokozódása lett a következménye. Huszt is eltöltötte a nemzeti öntudat, noha éppen erről az oldalról kellett majd súlyos csalódást megélnie. Prágában izgatott hangulat uralkodott el a nép körében, és ez végül izzóvá fokozódott.

Husz ellenfelei elérték, hogy az érsek kimondta az egyházi átkot a merész prédikátorra. Am Husz kezdetben éppoly kevésbé tartotta magát a kiközösítéshez, mint később Savonarola. A Betlehem-templomban változatlanul a szószerkre lépett, és nyelvezete még rettenthetlenebb volt. A szavaira fülelő óriási tömeg – mint valami szavalókórus – mindig egyetértőleg felelt neki. A kiközösítés és a tiltás hatástalansága erős benyomást keltett. Husz most már attól sem félt, hogy közvetlenül a pápa cselekedeteit támadja; a szószerken kijelentette: „Pápáink és Péter-utódaink hóhérokká képezték ki magukat; a hűséges keresztényeket eretneknek nevezik, és megégetik.”

Nyílt lázadással határos lelkiállapot vett erőt Huszon. Kritikája immár az állami hatalom birtokosait is

támadta, s ebben túlment Wycliffe-en is, és az újkori forradalom előfutáraként jelent meg: „Az utolsók, azaz a legalul lévők és a világ megvetettjei lesznek az elsők, és akik most a világban a legmagasabban állnak vagy az elsők, de nem szolgálják Istent a szív egyszerűségével, azok lesznek az utolsók. A legjelentéktelenebb paraszt meg fogja előzni a császárt és a királyt...” Ezzel Husz meggyújtotta az állammal szembeni lázadás fáklyáját is. A forradalom folyamata megkezdődött, és az eretnokség a legforradalmibb gyújtóanyagának bizonyult. Az egyház akarata ellenében azonban Husz nem maradhatott meg tartósan a Betlehem-kápolnában. A király kérésére 1412-ben elhagyta Prágát, önkéntes száműzetésbe vonult, de tanítása csak távozásával terjedt el igazán az egész cseh földön.

KONSTANZBAN MEGSZEMÉLYESÜLT formát öltött a papi hatalom elleni harc, ezért ez a város örökre elválaszthatatlanul kötődik Husz nevéhez. Teljes élességében látnunk kell az ottani helyzetet.

Az egyik oldalon állt a zsinat (1414-1418). Az volt a feladata, hogy véget vessen az egyházon belüli, hihetetlenül lezüllyött állapotoknak, és végrehajtsa a vágyott reformot. De a romlás korabeli szelleme túlságosan is megfertőzte magát a zsinatot is ahhoz, hogy kötelezettségének eleget tehetett volna. Súlyos árnyak neheztedek erre az egyházi gyűlésre, amelyen nemigen lehetett érezni a Szentlélek fűjását. A zsinat olyan társadalmi esemény volt, amelyen a tornajátékok nem játszottak csekélyebb szerepet, mint a pénzéhes utcanők, akik kifejezetten a zsinat okán, seregestül özönlöttek Konstanzba. Ez a nyomasztó demoralizálódás eleve lehetetlenné tett minden komoly egyházi reformot. Az erkölcsi mocsár légköre csírájában fojtotta el a valódi javulás legcsekélyebb szándékát is. De a résztvevők között akadtak komoly gondolkodású férfiak is. Híres teológusok tartózkodtak Konstanzban, s nekik szívügyük volt az egyházi reform. Sok tudományosság jött össze a Boden-tó partján fekvő város falai között, azzal az elszánással, hogy tisztulásnak vessék alá az egyházi állapotokat. Ám ez nem ért célt, mivel intellektuális úton nem lehetett elérni az egyház megújulását. Politikai ügyként, diplomáciai stílusban kezelték az egyház reformját, így az eleve kudarcot vallott. Ráadásul a reformot alárendelték annak az igénynek, hogy közszemlére tegyék az egyház hatalmát, ezért már csírájában elhibázták a dolgot.

A másik oldalon állt Husz, egyedül egy nagy gyülekezettel szemben. Husz kezdettől fogva vallotta azt az eretnek gondolatot, hogy a többségnek nincs mindig igaza. Husz az igazság elkötelezettje volt, s ez oly mértékben átjárta a lényét, mint csak keveseket. Ha szabad így fogalmaznunk: az igazság fanatikusa volt. Husz szájában elképzelhetetlen Dosztojevszkijnek ez a megnyilatkozása: „Ha valaki bebizonyítaná nekem, hogy Krisztus kívül áll az igazságon, és ha az igazság ténylegesen Krisztuson kívül állna, akkor előnyben részesíteném, hogy Krisztussal maradjak, és ne az igazsággal.” Ez azonban mégsem kisebbíti Husz nagyságát. Hiszen micsoda erő szól azon szavaiból, amelyek mintegy végrendeletként hatnak: „Ezért, te hű keresztény, keresd az igazságot, hallgassd az iga-

zságot, tanuld az igazságot, szeresd az igazságot, tartsd meg az igazságot, és védelmezd az igazságot mindhalálig, mert az igazság meg fog váltani téged.” Ez a pátosz nem volt pusztá retorika Husz részéről. Kész volt életre váltani ezeket a mondatokat, kedvéért összetűzött az egyházzal. Az igazság valódi tanújaként messze távol állt attól, hogy egyszerűen alávesse magát az egyházi hatalomnak. Számára az önmagához való hűség fölötté állt az engedelmisség eszméjének. Egyértelműen vallotta ezt az eretnek alapelvet: „Csak a jó parancsok esetén szabad engedelmeskedni az előjáróknak, a rosszak esetében azonban merészen szembe kell helyezkedni.” Ennek az etikailag egyedül helyes felfogásnak az elvetését „az ördög tréfájának” nevezte prédikációiban, és azt mondta, hogy ez a „tréfa” romlásba dönti az embert. „Az is bűnös, aki rosszat tesz, és az is, aki ilyesmit parancsol”, tanította Husz az embereket, és ha az emberek mindenkor követték volna ezt az alapelvet, akkor kevesebb tévútra vezetett lelkiismerettel lehetne találkozni a világban, olyan emberekkel, akik a hamisan felfogott engedelmisségeszmény kedvéért maguk is rosszat tettek.

A ZSINAT ÉS HUSZ KÖZÖTT szükségképpen kemény összeütközésnek kellett bekövetkeznie. A könnyelmű gyűlés és az igazság szigorú erkölcsű embere közötti ellentét túlságosan nagy volt ahhoz, hogy a találkozásnak ne kellett volna katasztrófával végződnie. A zsinat és Husz eme szembeállításában nincs szó olcsó, fekete-fehér beállításról, amely mindig is hamis dolog a történetírásban. De nagyon is célszerű emlékeztetni Pascal kijelentésére, aki egy alkalommal „a gonoszoknak a történelemben lejátszódó órájáról” beszélt. A dolog súlyát pedig az adja, hogy „a gonosz órája” ezúttal nem a politikai intrikákban játszódott le, amelyekben szinte mindig a sötét hatalmak döntenek, hanem egy zsinaton, amely a Szentlelket hívta segítségül. A zsinat és Husz összeütközésében rémisztő egyértelműséggel lehet érezni, hogyan sötétül el az ég, és hogyan jutnak uralomra az alvilág erői, amelyek a brutális hatalmat teszik győztesé a keresztény lelkiismerettel szemben. Az összes érvek a mellett, hogy a zsinat jogszerűen és a kor nézeteinek megfelelően ítélte el Huszt, nem érnek fel azzal a ténnyel, hogy Konstanzban „e világ fejedelme” vezette a gyűlést. Az ő hatalma ösztönözte a bíborosi kollégiumot arra, hogy a visszavonultan élő Huszt hirtelen letartóztassák, és a domonkosok kolostorában egy sötét, közvetlenül a pöcegödör szomszédságában lévő kamrába vessék. Néhány hónappal később átszállították a gottliebeni kastély börtönébe, ahol napközben lábbilincset kellett viselnie, éjszaka pedig a falhoz láncolták a kezeit. Ilyen bánásmódban volt része, mielőtt egyáltalán tárgyalni kezdték volna az ügyét.

Az első naptól fogva előre elhatározott rosszindulattal bántak vele, és ez világossá teszi, hogy ügyét eleve a hátrányára döntötték el. Amikor elvetették azt a kérését, hogy adjanak neki ügyvédet, Husz valódi vallási választ adott: „Akkor az Úr Jézus legyen a védőm és képviselőm, ő, aki rövidesen mindnyájatokat meg fog ítélni.” Beszéde során az egész egyházi gyülekezet üvöltözött feléje, és zavaró közbevetésekkel állandóan félbeszakította. E zavargó izgágaság

közepette Husz nyugodt maradt, és amikor végre szóhoz jutott, csak ennyit jegyzett meg: „Azt gondoltam, hogy ebben a szent gyülekezetben több tisztességet és nagyobb fegyelmet fogok találni.”

A második kihallgatáson Husz hitvallásszerűen fejezte ki mélyszégyentét Wycliffe iránt, amire aztán a zsinat kaján hahotázással válaszolt. Ezek a papok azt is leplezetlen gúnnyal vették tudomásul, hogy a pápától Krisztushoz fellebbezett. Védekezése azonban szemlátomást a keresztény hősiesség magatartásává fokozódott. Rettenthetetlenül a zsinati atyák szemébe mondta: „Mindazok, akik egy ártatlan embert kivégzésre átadnak a hatalom világi karjának, pontosan úgy cselekszenek, mint azok a főpapok, írástudók és farizeusok, akik kiszolgáltatták Jézust Pilátusnak.”

Az egyházi gyülekezet egyáltalán nem szándékozott vitába bocsátkozni Husszal, hanem azt kívánta tőle, hogy haladéktalanul vonja vissza a nézeteit, amire ő nem volt hajlandó. Husz a lelkiismeret embere volt, és nem írhatott alá egy olyan formulát, amelylyel föláldozta volna legbensőbb meggyőződését. Az aláírással a lelkiismerete ellen cselekedett volna, amelyhez pedig a keresztény embernek ragaszkodnia kell, ha nem akar vétkezni az igazság ellen. Huszra nem hatott a nagy zsinat egyetértése, és inkább akart makacs eretneknek számítani, mint a visszavonással bemocskolni a lelkiismeretét.

Husz már igen korán lelkesítette az a sejtés, hogy beszédeiért egykor el kell viselnie halálbüntetést, és valami mélabús vágyakozás úgy tüntette föl számára a vértanúságot mint a legnagyobb dolgot, ami egy kereszténynek osztályrészül juthat. Istenhez esedezett azért, hogy adjon neki állhatatosságot, és valóban, a hirtelen elgyengülés legkisebb jelét sem lehetett észrevenni ezen a vértanúság szellemétől megragadott emberen, amikor a zsinat kimondta rá az elmarasztaló ítéletet.

HUSZ UTOLSÓ ÓRÁIT olyan ünnepi emelkedettség vonta be, amely csupán előtörténetként tüntette fel egész korábbi életét. Ennek a férfinek az esetében létének utolsó felvonása a legfontosabb. A halállal szembesülve tökéletesen kinőtte fanatikus temperamentumát, személyisége olyan elévülhetetlen világitóerőt nyert, amely előtt csak meghajolni lehet. Az elítélés után egy világ választotta el bírától. A nevetgélő felszínességgel telt zsinati atyák álltak az élet egyik oldalán, a halál által megbélyegzettként pedig Husz már e vonalon túl állt. Még börtöncellájában megbocsátott személyes ellenségeinek, és imáiba foglalta őket. Fenséges nyugalom fogta el, amit csak az igazság ereje adhat meg az embernek.

Mielőtt végrehajtották volna lefokozását a pap-ságból, térdre esett, és csendben imádkozott, miközben az egyházi gyülekezet durván mulatott ezen. Majd így szóltak hozzá: „Átkozott Júdás, aki elvetted a béke tanácsát, és eggyé váltál a zsidókkal, lásd, mi elveszünk tőled az üdvösség kelyhét.” Erre letépték ruháit, tönkretették a tonzúráját, Husz pedig ezekkel a szavakkal kísérte ezt a megaláztatást: „Urunk Jézus Krisztus kedvéért viselem el ezt a gyalázatot.” A gyülekezet ekkor kijelentette, hogy min-

den egyházi jogot megvontak tőle, vegye át őt a hatalom világi karja, és eretnekként égesse meg, mivel lelke már átadatott az Ördögnek. Ezzel kitaszították Huszt az egyházból, és kiszolgáltatták a városi magisztrátusnak az ítélet végrehajtására, miközben a zsinat folytatta napirend szerinti ülésését, mintha semmi sem történt volna.

Husznak azonban még további állomásokon kellett átmennie keresztútján a keserű végig. Zsoldosok félméteres papírsüveget tettek a fejére, s azon három ördög képe volt ezzel a felirattal: „Óseretnek.” Husz azonban csak annyit jegyzett meg higgadtan: „Krisztus sokkal nehezebb tövískorát viselt, miért ne hordjam én ezt a könnyebbet?”

Ezután a vesztőhelyre vitték, ahol még egyszer leterdelt, és áhítattal így imádkozott: „Benned reméltem, Uram! Kezedbe ajánlom lelkemet”, majd hozzátette: „Jézusom, érted és a te szavaidért szívesen elszenvedem ezt a szörnyű és csúfos halált.” A hóhér levetkőztette, kezeit kötéllel hátrakötötte, nyakát pedig láncsal az oszlophoz erősítette. Husz lábai egy fanyalabon álltak, köréje pedig szalmával kevert rőzsehalmokat hordtak össze állmagasságig. Az utolsó felszólítást, hogy tanai visszavonásával mentse meg az életét, ezekkel a szavakkal utasította el: „Istent hívom tanúnak, hogy azt, amit hamis tanúk velem szemben állítottak, sem nem tanítottam, sem nem prédikáltam! Bűneiktől akartam eltéríteni az embereket! Bármit mondtam vagy írtam, mindig az igazságért történt, az igazságért!”

Abban a pillanatban, amikor meggyújtották a farkast, általános meglepetésre Husz csengő hangon énekelni kezdett! Jól hallhatóan zengett a lobogó tűzből az ének: „Krisztus, az élő Isten Fia, könyörülj rajtunk!” Amikor ezekhez a szavakhoz ért: „aki született Máriától, a szűztől”, arcába csaptak a lángok, az éneklés hirtelen abbamaradt, csak ajkai mozogtak még. Rövid gyötrelém után, 1415. július 6-án elhunyt, hamvait pedig a Rajnába vetették.

JÖLLEHET KONSTANZBAN a papi hatalom ismét földbe taposta a keresztény lelkiismeretet, Husz szenvedése egyáltalán nem volt hasztalan. Hősies hűsége csak látszólag volt hiábavaló. Valójában Husz azon a módon győzött, ahogyan a kereszténységnek kizárólagosan szabad győznie – vereséggel. De ebből a vereségből legyőzhetetlen erő támadt, amely a lehető legerősebb nyugtalanságot keltette a romlott egyházban. Husz halála után a felháborodás moraja zúgott végig Csehországon, és az lett a következménye, hogy egy egész ország vált eretnekké. A huszita mozgalom áradó folyóvá duzzadt, és messze túlment azon, amit Wycliffe és Husz akart.

Poggius Florentinus így fogalmazta meg Husz jelentőségét: „Ő az a csillag, amely biztosan elvezet Betlehembe, és az a kakaskiáltás a fülünkben, amely minden jóra való emberben fölkelti a bűnbánatot amiatt, hogy megtagadtuk az Urat, mint Péter.”

Forrás: Walter Nigg, *Das Buch der Ketzer*, Zürich 1986, 331-340.

(*Kivonatos ismertetés*)